

Anna Nowakowska-Hapel¹

HANDEL ZAGRANICZNY PRODUKTÓW ROLNO-SPOŻYWCZYCH Z WYSZCZEGÓLNIENIEM ROŚLIN STRĄCZKOWYCH W POLSCE

Streszczenie: W artykule w sposób syntetyczny przedstawiono wyniki handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi w kolejnych latach integracji Polski z Unią Europejską. Przedmiotem oceny jest analiza obrotów handlu zagranicznego ogółem oraz struktura towarowa handlu rolno-spożywczego przeprowadzona dla lat 2008-2013w oparciu o źródła danych z Roczników Statystycznych Handlu Zagranicznego za okres analizowanych danych. Ponadto przedstawiono aktualny stan produkcji roślin strączkowych i ich wykorzystanie uwzględniając powierzchnię uprawy, wielkość produkcji i plonów w Polsce.

Słowa kluczowe: sektor rolno-spożywczy, zdolność konkurencyjna, handel zagraniczny, rośliny strączkowe.

Wprowadzenie

Sektor rolno-spożywczy to jeden z najważniejszych sektorów polskiej gospodarki. Wejście Polski do Unii Europejskiej otworzyło przed tą branżą rolno-spożywczą nowe możliwości. Polscy producenci uzyskali nieograniczony dostęp do rynku 450 milionów konsumentów. Wejście w struktury Wspólnego Rynku Europejskiego (WRE) stało się silnym impulsem rozwoju polskiej gospodarki rolno-spożywczej. Fundusze unijne wspomogły procesy modernizacji przedsiębiorstw i dostosowanie do nowych warunków rynkowych. Z drugiej jednak strony otwarcie rynku krajowego oznaczało bezpośrednią konfrontację z silną międzynarodową konkurencją.

Akcesja Polski do Unii Europejskiej zmieniła warunki ekonomiczne funkcjonowania polskich producentów żywności i przyczyniła się do przyspieszenia rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej. Jednym z najważniejszych powo-

¹ mgr inż. Anna Nowakowska-Hapel, Wydział Biologiczno-Rolniczy Uniwersytet Rzeszowski

dów tych zmian było włączenie Polski do obszaru Wspólnego Rynku Europejskiego. Równoznaczne było to ze zniesieniem ceł w obrotach z innymi krajami członkowskimi oraz innych ograniczeń handlowych, objęciem naszego kraju zewnętrzną taryfą UE i umowami handlowymi zawartymi przez Unię przed dniem rozszerzenia oraz wymówieniem wszystkich umów handlowych zawartych przez Polskę².

Rosnące znaczenie podmiotów zagranicznych na polskim rynku rolno-spożywczym, szybki rozwój oferty handlowej firm krajowych i związany z tymi zjawiskami wysoki poziom nasycenia rynku spożywczego w Polsce, jak i również zderzenie się z niczym nieograniczoną konkurencją na ogromnym rynku unijnym i konieczność pozyskiwania nowych pozaunijnych rynków eksportowych, zmuszają polskie przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego do ciągłego poszukiwania nowych źródeł przewag konkurencyjnych. Integracja z rynkiem Wspólnoty oznacza bowiem z jednej strony usunięcie barier handlowych w swobodnym przepływie dóbr i usług, ale z drugiej nasilenie konkurencji ze strony unijnych eksporterów na polskim rynku.

Dynamiczny rozwój gospodarki polskiej jako pełnoprawnego partnera i członka Unii Europejskiej zdeterminowany jest na osiągnięcie przewag konkurencyjnych. Według Szczepaniak, polskie podmioty gospodarcze, w tym polscy producenci żywności, aby odnosić sukcesy powinny być również konkurencyjne w stosunku do przedsiębiorstw funkcjonujących zarówno na Wspólnym Rynku Europejskim, jak i na rynkach pozaunijnych³.

Dynamika rozwoju sektora rolno-spożywczego

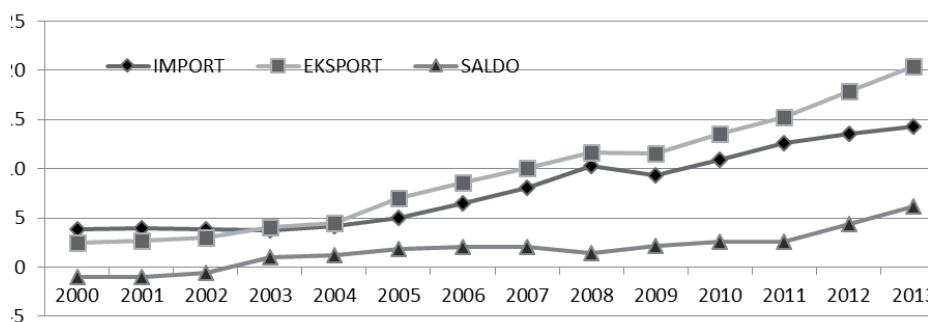
W latach 90. wzrost polskiego importu rolno-spożywczego był szybszy niż eksportu, co doprowadziło do powstania ujemnego salda, utrzymującego się od roku 1993 do 2003. Zdaniem Urbana był on spowodowany przede wszystkim niewielkim stopniem liberalizacji handlu artykułami rolno-spożywczymi w okresie stowarzyszenia z Unią Europejską. Dodatkowo sytuację pogorszył kryzys rosyjski, skutkujący spadkiem eksportu na rynki wschodnie z 1,5 mld USD w 1997 do 600 mln USD w 1999 roku. Konsekwencją takiego rozwoju sytuacji był spadek udziału eksportu rolno-spożywczego w handlu zagranicznym Polski z 15,2% w 1992 roku do 8,0% w 2002 roku, a importu z 12,1% do 6,5%⁴.

² I. Szczepaniak (red.) Ocena konkurencyjności polskich producentów żywności po akcesji do Unii Europejskiej (synteza), Raport nr 150, Program Wieloletni 2005-2009, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2009, s. 11.

³ I. Szczepaniak (red.) Wybrane aspekty konkurencyjności polskich producentów żywności, Raport nr 110, Program Wieloletni 2005-2009, IERiGŻ – PIB, Warszawa 2008, s. 7.

⁴ R. Urban, Przemysł spożywczy w Polsce – raport, 2008 ING Bank Śląski S.A., s. 19.

Sytuacja uległa radykalnej zmianie z dniem członkostwa. Wejście do UE wywołało bardzo duże ożywienie w polskim handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi i ujawniło duże przewagi konkurencyjne producentów tych towarów. Polska otwierając rynek niespełna 40 mln konsumentów, otrzymała tym samym swobodny dostęp do rozwiniętego i zamożnego rynku europejskiego, liczącego około 450 mln konsumentów. Ożywienie to po kilkuletnim zastoj (1998-2002), zaznaczyło się już bezpośrednio przed wejściem do UE (rys. 1). W 2003 roku sektor rolno-spożywczy wzrósł o 23%, przy czym saldo obrotów zmieniło się z ujemnego na dodatnie. Wejście w struktury Wspólnego Rynku Europejskiego stało się silnym impulsem rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej. Już w 2004 roku wartość eksportu produktów rolno-spożywczych w porównaniu z rokiem 2003 zwiększyła się o blisko 31%, natomiast importu o ok. 24%. W roku 2008 eksport osiągnął poziom 11,7 mld euro, rozwijając się w poprzednich latach w tempie około 23% rocznie. W podobnym tempie wzrastał import średnio 21%, i do roku 2006 był wolniejszy niż eksport, natomiast w latach 2007-2008 wzrósł, tj. import o 27%, a eksport o 15%. Dodatkowo saldo w pierwszych latach akcesji poprawiło się, a w kolejnych obniżyło się z 2,1 mld euro w 2006 roku do 1,4 mld euro w 2008 roku. Te tendencje zmieniły się pod wpływem kryzysu światowego, którego skutkiem było obniżenie w 2009 roku eksportu o ok 2%, a importu o ok. 10% oraz poprawa salda obrotów do 2,2 mld euro. W 2010 roku w wyniku poprawy koniunktury gospodarczej na świecie znacznie wzrosły w porównaniu z rokiem poprzednim obroty handlu zagranicznego Polski produktami rolno-spożywczymi, wartość eksportu wyniosła 13,51 mld euro (wzrost o 17,6%), a importu 10,92 mld euro (wzrost o 17,4%).

Rys. 1. Eksport i import towarów rolno-spożywczych w latach 2000-2013 (w mld euro)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych Handlu Zagranicznego, GUS, analizowane lata

Od momentu wstąpienia Polski do Unii Europejskiej eksport polskich produktów rolno-spożywczych zyskuje na wartości, w latach 2008 – 2013 wzrósł z 11692 do 20428 (mln euro), tj. o blisko 75%. W tym czasie natomiast import

wzrósł o 39%, z 10227 do 14312 (mln euro). Znaczący wzrost eksportu przyczynił się do poprawy salda obrotów handlowych produktami rolno-spożywczymi (tab. 1). W rezultacie dodatnie saldo obrotów rolno-spożywczych ukształtowało się na poziomie 1415 mln euro w 2008 roku, natomiast w roku 2013 wzrosło do 6116 mln euro. W 2013 roku dynamika wzrostu obrotów handlowych przewyższyła poziom odnotowany w 2008 roku, a w konsekwencji obserwowano dalszą poprawę wyników handlu zagranicznego tą grupą produktów.

Tabela 1. Handel zagraniczny wybranymi artykułami rolno-spożywczymi w latach 2008 – 2013 (mln euro)

Produkt		Rok					
		2008	2009	2010	2011	2012	2013
IMPORT	Ogółem struktura towarowa	142448	107529	134188	152568	154040	156978
	Produkty rolno-spożywcze	10277	9298	10921	12629	13558	14312
Produkty pochodzenia zwierzęcego		2527	2563	2967	3287	3640	4312
W tym							
Zwierzęta żywe		170	211	223	279	443	610
Mięso i podroby jadalne		1052	1071	1091	1240	1367	1429
Produkty mleczarskie, jaja ptasie; miód naturalny; jadalne produkty pochodzenia zwierzęcego		318	321	437	533	534	728
Pozostałe produkty (nie wymienione)		987	960	1216	1235	1296	1545
Produkty pochodzenia roślinnego		3190	2488	2914	3519	3562	3566
W tym							
Zboża		563	210	261	438	422	338
Warzywa		413	372	508	526	468	571
Owoce i orzechy jadalne		1036	809	946	1003	1033	1176
Pozostałe produkty (nie wymienione)		1178	1097	1199	1552	1639	1481
Tłuszcze i oleje		575	408	501	767	830	766
W tym							
Tłuszcze i oleje pochodzenia zwierzęcego lub roślinnego, gotowe tłuszcze jadalne, woski		575	408	501	767	830	766
Przetwory Spożywcze		3985	3839	4539	5056	5526	5668

W tym							
Cukry i wyroby cukiernicze		235	298	290	421	443	405
Przetwory ze zbóż, mąki, skrobi lub mleka; pieczywo cukiernicze		401	376	422	437	522	586
Przetwory z warzyw, owoców, orzechów lub innych części		409	373	491	530	536	579
Napoje bezalkoholowe, alkoholowe, ocet		515	427	494	543	569	610
Pozostałe produkty (nie wymienione)		2425	2365	2842	3125	3456	3488
EKSPORT	Ogółem struktura towarowa	116244	98218	120373	136694	143456	154994
	Produkty rolno-spożywcze	11692	11499	13508	15228	17894	20428
Produkty pochodzenia zwierzęcego		4075	3636	4514	5182	5835	6643
W tym							
Zwierzęta żywe		231	267	209	186	204	187
Mięso i podroby jadalne		1861	1656	2139	2567	3022	3366
Produkty mleczarskie, jaja ptasie; miód naturalny; jadalne produkty pochodzenia zwierzęcego		1315	1057	1309	1505	1648	1903
Pozostałe produkty (nie wymienione)		668	656	857	924	961	1187
Produkty pochodzenia roślinnego		2149	2337	2451	2623	3542	4135
W tym							
Zboża		129	423	318	327	677	841
Warzywa		749	641	759	761	864	952
Owoce i orzechy jadalne		707	664	703	767	1064	1161
Pozostałe produkty (nie wymienione)		564	609	671	768	937	1181
Tłuszcze i oleje		305	257	323	372	413	560
W tym							
Tłuszcze i oleje pochodzenia zwierzęcego lub roślinnego, gotowe tłuszcze jadalne, woski		305	257	323	372	413	560
Przetwory Spożywcze		5163	5269	6220	7051	8104	9090
W tym							
Cukry i wyroby cukiernicze		397	314	389	437	623	591

Przetwory ze zbóż, mąki, skrobi lub mleka; pieczywo cukiernicze	787	688	779	898	985	1157	
Przetwory z warzyw, owoców, orzechów lub innych części	830	658	715	874	1041	1106	
Napoje bezalkoholowe, alkoholowe, ocet	357	367	451	476	471	562	
Pozostałe produkty (nie wymienione)	2792	3242	3886	4366	4984	5674	
SALDO	Ogółem struktura towarowa	-26204	-9311	-13815	-15874	-10584	-1984
	Produkty rolno-spożywcze	1415	2201	2587	2599	4336	6116
Produkty pochodzenia zwierzęcego	1548	1073	1547	1895	2195	2331	
W tym							
Zwierzęta żywe	61	56	-14	-93	-239	-423	
Mięso i podroby jadalne	809	585	1048	1327	1655	1937	
Produkty mleczarskie, jaja ptasie; miód naturalny; jadalne produkty pochodzenia zwierzęcego	997	736	872	972	1114	1175	
Pozostałe produkty (nie wymienione)	-319	-304	-359	-311	-335	-358	
Produkty pochodzenia roślinnego	-1041	-151	-463	-896	-20	569	
W tym							
Zboża	-434	213	57	-111	255	503	
Warzywa	336	269	251	235	396	381	
Owoce i orzechy jadalne	-329	-145	-243	-236	31	-15	
Pozostałe produkty (nie wymienione)	-614	-488	-528	-784	-702	-300	
Tłuszcze i oleje	-270	-151	-178	-395	-417	-206	
W tym							
Tłuszcze i oleje pochodzenia zwierzęcego lub roślinnego, gotowe tłuszcze jadalne, woski	-270	-151	-178	-395	-417	-206	
Przetwory Spożywcze	1178	1430	1681	1995	2578	3422	
W tym							
Cukry i wyroby cukiernicze	162	16	99	16	180	186	
Przetwory ze zbóż, mąki, skrobi lub mleka; pieczywo cukiernicze	386	312	357	461	463	571	

Przetwory z warzyw, owoców, orzechów lub innych części	421	285	224	344	505	527
Napoje bezalkoholowe, alkoholowe, ocet	-158	-60	-43	-67	-98	-48
Pozostałe produkty (nie wymienione)	367	877	1044	1241	1528	2186

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych Handlu Zagranicznego, GUS, analizowane lata.

Wyniki handlu zagranicznego towarami rolno-spożywczymi w ostatnich latach wskazują, iż rolnictwo polskie rozwija się dynamicznie w nowych warunkach. Polska żywność znalazła sobie konsumentów wśród Europy jak i poza nią. W strukturze eksportu wiodące znaczenie mają branże: produkcji i przetwórstwa mięsa, przetwórstwa mleka, produkcji i przetwórstwa owoców i warzyw oraz produkcji cukru i wyrobów cukierniczych. Spośród produktów pochodzenia zwierzęcego istotne znaczenie ma mięso i jego przetwory. Grupami produktów rolno-spożywczych o dużej wartości importu były: rośliny oleiste i ich przetwory (w Polsce uprawiany na dużą skalę jest tylko rzepak), owoce i ich przetwory, mięso i jego przetwory. Obecnie wzrasta znaczenie importu cukru i przetworów cukierniczych (od roku 2008 do roku 2012 wzrósł o 188%). Ponadto stosunkowo szybko import wzrastał w grupie przetworów mleczarskich, skrobiowych oraz warzyw. Nadwyżka eksportu nad importem przeważa w sektorach: mięsa i podrobów jadalnych, produktów mleczarskich, przetworów ze zbóż, mąki, skrobi lub mleka oraz przetworów z warzyw i owoców. Natomiast do grup o ujemnym saldzie obrotów handlowych zaliczamy: grupę tłuszczu i olei pochodzenia zwierzęcego lub roślinnego, grupę napojów alkoholowych i bezalkoholowych oraz grupę owoców i orzechów jadalnych. Jak podaje B. Ślusarczyk największym importerem polskich wyrobów rolno-spożywczych są Niemcy. Na ten rynek przypadało ok. 25% ogółem obrotów tymi artykułami. Wśród wyrobów trafiających na rynek niemiecki należy wyróżnić: sok jabłkowy, cukier, masło, margaryny, wieprzowina, mrożonki owoców i warzyw, sery i twarogi, napoje bezalkoholowe i wody mineralne, przetwory owocowe, produkty rybne, produkty mięsne, mięso drobiowe i podroby⁵. Dynamika obrotów polskiego handlu zagranicznego na przestrzeni lat 2008-2013 utrzymała się na wysokim poziomie. W 2013 roku w porównaniu z 2008 nastąpił istotny wzrost eksportu i importu; odpowiednio o 75% i 39%.

⁵ B. Ślusarczyk, *Konkurencyjność polskich wyrobów rolno-spożywczych na rynkach krajów Unii Europejskiej*, a zwłaszcza na rynku niemieckim, [w:] B. Klepacki (red.) *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, Tom XI, Zeszyt 3, Warszawa, 2009, s. 361-365.

Znaczenie roślin strączkowych w produkcji i w handlu zagranicznym

W produkcji roślinnej w coraz większym stopniu zwraca się uwagę na odpowiednie wykorzystanie środowiska przyrodniczego. Rośliny strączkowe mają bardzo wiele zalet, które świadczą o korzystnym oddziaływaniu na środowisko glebowe. Uprawa tej grupy roślin korzystnie wpływa na poprawę bilansu azotu (symbioza z bakteriami, które wiążą wolny azot z powietrza), oraz polepsza stan fitosanitarny gleby. Wzbogaca glebę w substancję organiczną dzięki resztkom poźniwnym, których sucha masa wynosi średnio od 1–8 t/ha; wpływa na poprawę stosunków wodno-powietrznych (głęboki system palowy po obumarciu zostawia w glebie liczne kanaliki ułatwiające rozwój roślinom następczym), dzięki czemu wpływa na wzrost i jakość plonów roślin następczych. Strączkowe stanowią więc ważną i docenianą grupę roślin w ramach koncepcji rolnictwa zrównoważonego i ekologicznego. Brzóska zwrócił uwagę, że ze względu na dobry skład chemiczny, nasiona roślin strączkowych stanowią ważny komponent pasz białkowych, oczywiście uwzględniając dużą konkurencyjność ze strony śruty sojowej⁶, a także cenny składnik diety człowieka. Prusiński, Kaszkowiak i Borowska potwierdzili, że wprowadzenie roślin strączkowych do płodozmianu pozwala na ograniczenie stosowania nawozów mineralnych nawet o 20–25%⁷, przekłada się to na beznakładowy wzrost plonowania roślin następczych, zdaniem Dubisa i Budzyński nawet o 5–15%⁸. Strączkowe w zmianowaniu z dużym udziałem zbóż, prowadzą do wzrostu plonu rośliny następczej o 0,5 do 1 t/ha, ponadto zwiększają ekonomiczną wartość plonu nasion. Przyczynia się to do zmniejszenia stosowania pestycydów w uprawach zbóż przychodzących po strączkowych o 20–25% oraz daje możliwość zastosowania uproszczeń w uprawie po roślinach strączkowych.

Jak podaje Agencja Rozwoju i Modernizacji Wsi wzrost zainteresowania strączkowymi wzrósł w związku z realizacją programów rolno-środowiskowych, rozwojem integrowanego i ekologicznego systemu produkcji, jak i również włączeniem tej grupy roślin do puli płatności specjalnych w ramach funkcjonującej Wspólnej Polityki Rolnej⁹.

⁶ F. Brzóska, Postęp biologiczny i technologie produkcji zwierzęcej w warunkach zmieniającego się klimatu. [W:] A. Harasim, Przyszłość sektora rolno-spożywczego i obszarów wiejskich, IUNG, Puławy 2009, s. 125-139.

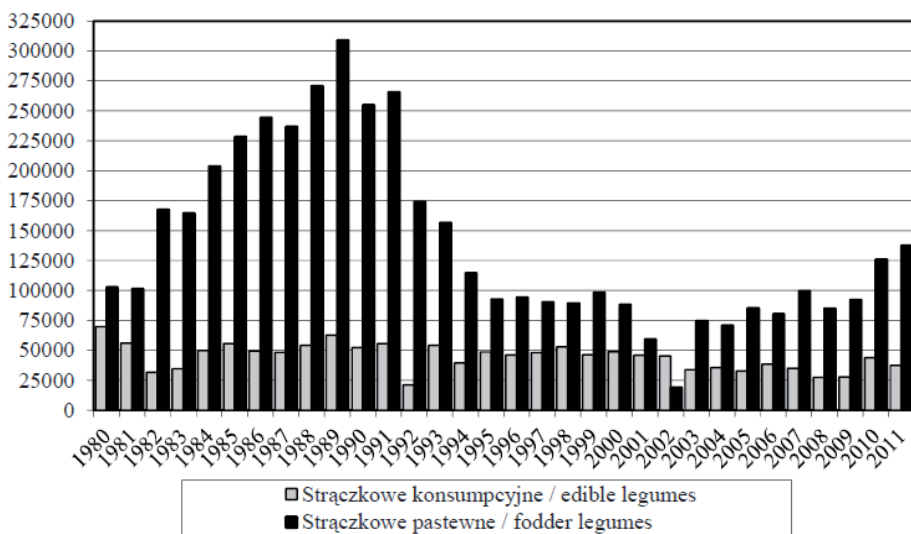
⁷ J. Prusiński, E. Kaszkowiak, M. Borowska, Wpływ nawożenia i dokarmiania roślin azotem na plonowanie i strukturalne elementy plonu nasion bobiku., *Agron* 25(4) 2008, s. 111-127.

⁸ B. Dubis, W. Budzyński, Wartość przedplonowa różnych typów łubinu żółtego dla zbóż ozimych, *Rocz. Nauk. Rol., Ser.A* 113 (3-4) 1998, s. 145-154.

⁹ ARiMR, Specjalna płatność obszarowa do powierzchni uprawy roślin strączkowych i motylkowych drobnonasiennych, 14.03.2012.

Struktura zasiewów

Powierzchnia zasiewów strączkowych w Polsce na przestrzeni lat ulegała znaczącym zmianom, co przedstawiono na rys. 2. Począwszy od 1989 roku, gdzie powierzchnia uprawy była największa i wynosiła 400 tys. ha, z każdym kolejnym rokiem areał malał. Związane to było z wprowadzeniem zasad gospodarki wolnorynkowej, jak i wprowadzeniem do obrotu taniej śrutu sojowej. Istotnym czynnikiem ograniczającym uprawę był również upadek państwowych gospodarstw rolnych, w których jako dobry przedplon dla zbóżowych uprawiano bobik na nasiona. Od roku 2001 powierzchnia upraw roślin strączkowych pastewnych na nasiona wahała się od 55 do 126 tys. ha, ze średnim udziałem w strukturze zasiewów, jak podaje Kopiński i Matyka wynoszącym 0,9%¹⁰. W tym też okresie w kolejnych latach powierzchnia uprawy roślin strączkowych zmniejszyła się do zaledwie 64 tys. ha w roku 2002. Po załamaniu produkcji w latach dziewięćdziesiątych w ostatnich latach obserwuje się powolną tendencję wzrostową upraw tej grupy roślin. Wynika to głównie ze wzrostu powierzchni upraw, a nie z poprawy plonowania.

Rys. 2. Powierzchnia zasiewów roślin strączkowych w Polsce w latach 1980-2011 (ha)
 Źródło: J. Florek, D. Czerwińska – Kayzera, M.A. Jerzak, Aktualny stan i wykorzystanie produkcji upraw roślin strączkowych, *Fragm. Agron.* 29(4) 2012, 45-55.

Udział roślin strączkowych w strukturze zasiewów jest niewielki. W latach 1990-2000 ich udział stanowił średnio 1,2%. W roku 2004 spadł do poziomu

¹⁰ J. Kopiński, M. Matyka, Regionalne zróżnicowanie produkcji i opłacalności upraw roślin strączkowych pastewnych na nasiona w Polsce., *Pol. J. Agron.* 10., 2012, s. 111-132.

około 0,8%. Kolejne lata 2004-2010 to średnio 0,9%. W roku 2011 następuje wzrost do 1,5% w strukturze zasiewów, w 2012 roku do 2% (dla porównania udział zbóż wynosił 74%¹¹), natomiast w roku 2013 spadek do 1,7% – jak podaje GUS, przy udziale zbóż 72,5 tys. ha¹².

Zaznacza się powolną tendencję odbudowy areału. Powierzchnia upraw w roku 2008 wynosiła już 112 tys., a w roku 2012 zwiększyła się do 205 tys. ha. Wzrost powierzchni upraw dotyczy przede wszystkim odmian pastewnych.

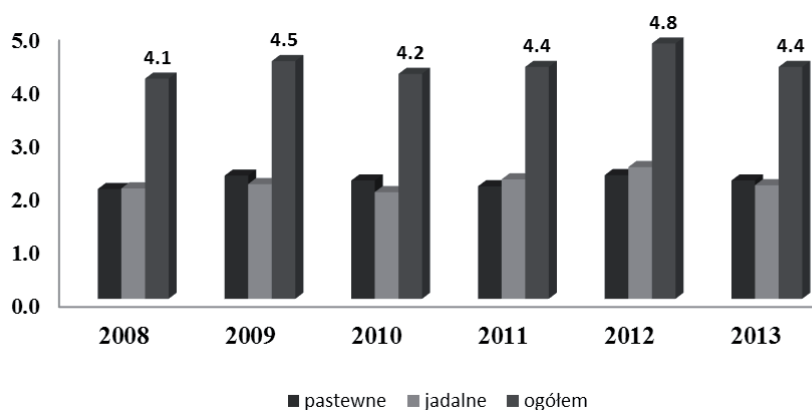
Tabela 2. Powierzchnia upraw roślin strączkowych w latach 2008-2013

Wyszczególnienie	Powierzchnia zasiewów w poszczególnych latach					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Strączkowe konsumpcyjne	27 264	27 837	43 729	37 430	34 517	39 563
Strączkowe pastewne (ziarno + zielonka)	85 002	92 047	125 932	119 387	170 598	131 012
Strączkowe ogółem	112 266	119 884	169 661	156 817	205 115	170 575
Dynamika [%] (2008=100%)	100,0	107,0	151,0	140,0	183,0	152,0
Udział w strukturze zasiewów [%]						
Strączkowe ogółem	0,97	1,03	1,67	1,48	1,97	1,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych Rolnictwa, GUS, analizowane lata.

¹¹ J. Florek, D. Czerwińska-Kayzera, M.A. Jerzak, *Aktualny stan i wykorzystanie produkcji upraw roślin strączkowych*, *Fragm. Agron.* 29(4) 2012, 48.

¹² Rolnictwo w 2013, GUS 2014.

Rys. 3. Płany roślin strączkowych jadalnych i pastewnych na nasiona w Polsce w latach 2008-2013 [ton]

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych Rolnictwa, GUS, analizowane lata.

Produkcja białka paszowego

Przemysłowe pasze wysokiej jakości stanowią podstawę rozwoju intensywnej produkcji drobiu czy trzody chlewnej, bez czego dynamiczny rozwój eksportu produktów pochodzenia zwierzęcego oraz wzrost spożycia mięsa nie byłyby możliwe. Polska jest największym w Europie eksporterem drobiu. Wraz ze wzrostem produkcji pasz przemysłowych, rośnie zapotrzebowanie na białkowe komponenty pasz. W latach 90. 20% tego zapotrzebowania pokrywały mączki mięsno-kostne rodzimej produkcji. Jednak po zakazie stosowania mączek w żywieniu zwierząt, w związku z zagrożeniem BSF, podstawowym białkowym komponentem pasz stała się importowana śruta sojowa.

Zapotrzebowanie na czyste białko paszowe wynosi w Polsce około 1,3 mln ton. Krajowa produkcja białka paszowego wynosi około 340 tys. ton z nasion roślin strączkowych, suszonych wywarów i poekstrakcyjnej śruty rzepakowej. Jak podaje Szukała pokrywa to łącznie 26% zapotrzebowania krajowego. Deficyt białka paszowego wynosi zatem około 74%, czyli 960 tys. ton i ciągle wzrasta. Aby pokryć te potrzeby, trzeba importować rocznie około 2 mln ton poekstrakcyjnej śruty sojowej produkowanej w USA, Argentynie i Brazylii¹³.

W znowelizowanej ustawie o paszach w art. 15 wprowadzono zakaz stosowania od 1 stycznia 2013 roku pasz genetycznie zmodyfikowanych lub wykorzystania do ich produkcji organizmów zmodyfikowanych¹⁴. Szacuje się, że około 90% śruty sojowej znajdującej się w handlu międzynarodowym pochodzi z upraw

¹³ J. Szukała, *Czy strączkowe podbiją polskie pola?* TOP AGRAR Polska nr 2, 2014, s. 110.

¹⁴ Ustawa z dnia 22 lipca 2006 r. o paszach, Dziennik Ustaw R.P. nr 144, poz. 1045, z późn. zm.

GMO. W Polsce zakaz stosowania pasz GMO przedłużono do 1 stycznia 2017 r. Wprowadzenie zakazu stosowania tego typu surowców zgodnie z „ustawą o paszach” spowoduje bardzo duży deficyt wysokobiałkowych surowców roślinnych. Przynajmniej częściowe uniezależnienie się od importu, a tym samym zapewnienie „bezpieczeństwa białkowego” dla produkcji zwierzęcej, było przyczyną wdrożenia przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi Programu Wieloletniego na lata 2011 – 2015 pt. „Ulepszanie krajowych źródeł białka roślinnego, ich produkcji, systemu obrotu i wykorzystania w paszach”. Celem programu jest przebudowa bilansu białka, na około 50% udziału surowców krajowych, których źródłem będzie: śruta rzepakowa, nasiona strączkowe (głównie grochu, bobiku i łubinów oraz uprawianej na południu kraju soi) i białko z suszonych wywarów. Powierzchnia upraw strączkowych powinna zwiększyć się do około 500 tys. ha, czyli do obszaru uprawy zbliżonego z końca lat 80. minionego wieku.

Wykorzystanie strączkowych na większą skalę limitowane jest małą ich dostępnością na rynku, co wiąże się z małą ich opłacalnością w stosunku do upraw zbóż. Aby zainteresować rolników strączkowymi wprowadzono dopłaty do 1 ha w wysokości 60 euro, natomiast w 2011 roku zostały one podwyższone do 75-100 euro, co z pewnością stopniowo rozwinęło produkcję.

Bilans wymiany handlowej strączkowych

Żuk zwrócił uwagę, że do roku 1991 Polska była liczącym się eksporterem nasion roślin strączkowych, bowiem wielkość eksportu wynosiła około 300 tys. ton, co stanowiło ponad połowę produkcji krajowej¹⁵. Jak podaje IRGiŻ w latach dziewięćdziesiątych eksport nasion zmniejszył się prawie o 95% i wyniósł około 20 tys. ton¹⁶. Wraz z ograniczeniem produkcji nasion roślin strączkowych w Polsce, zmniejszył się również ich skup. Wskaźnik towarowości nasion tej grupy roślin do roku 1990 wynosił około 30%, a obecnie kształtuje się na poziomie kilku procent. Zgodnie z opinią Podleśnego spowodowane to było przeznaczaniem nasion przez Rolników na własne potrzeby głównie jako pasza dla zwierząt i pożywienie dla ludzi¹⁷.

¹⁵ J. Żuk, *Rynek roślin strączkowych* [W:] Strategiczne opcja dla polskiego sektora agrobiznesu w świetle analiz ekonomicznych, SGGW Warszawa, 342-352, 2000.

¹⁶ Rynek pasz. *Stan i perspektywy*, IRiGŻ, Warszawa 2002.

¹⁷ J. Podleśny, *Rośliny strączkowe w Polsce – perspektywy uprawy i wykorzystanie nasion*, Acta Agrophysica 6(1), 2005, s. 213-224.

Tabela 3. Bilans roślin strączkowych w Polsce w tys. ton w latach 2006-2013

Lata	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Produkcja	297	207	288	231	222	274	327	362
Import	18	24	19	22	26	20	25	26
W tym z UE	11	12	12	10	-	7	7	8
Zasoby razem/ zużycie razem	315	231	307	253	248	294	352	388
Zużycie krajowe	308	229	303	249	244	288	345	384
Eksport	7	2	4	4	4	6	7	4
W tym do UE	3	1	3	3	-	6	6	4

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych Rolnictwa, GUS, analizowane lata.

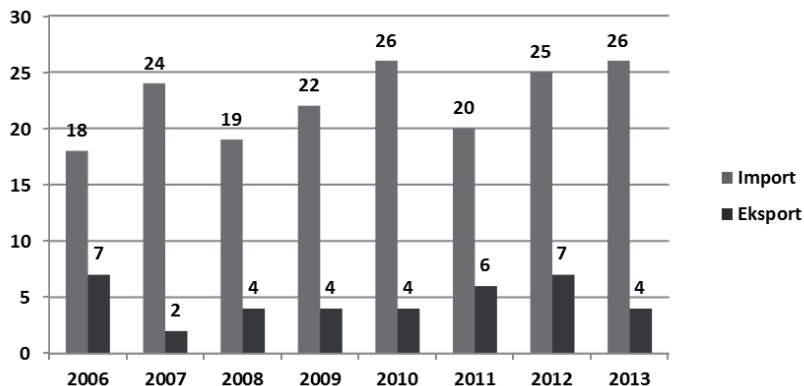
W badanym okresie produkcja nasion roślin strączkowych wynosi od 207 tys. ton w 2007 roku do 362 tys. ton w 2013 roku tj. wzrost o 74% (zob. tab. 3) Duże wahania produkcji wynikały głównie z niestabilnością plonowania roślin strączkowych spowodowanej zmiennością warunków pogodowych, w tym suszą i wiosennymi chłódami. Import nasion roślin strączkowych w latach 2006 – 2013 waha się od 18 tys. ton do 26 tys. ton. Polska importuje 26 tys. ton nasion roślin strączkowych.

Eksport roślin strączkowych od roku 2006 ma tendencję spadkową (patrz wykres 1). W 2006 roku osiągnął najwyższą wartość ponad 7 tys. ton. W latach 2007-2010 nastąpił stopniowy spadek wielkości eksportu. W 2007 roku wyniósł on tylko ok. 1,7 tys. ton¹⁸. W latach 2011-2012 eksport wzrósł trzykrotnie, dzięki dopłatom obszarowym a następnie spadł do poziomu 4 tys. ton w roku ubiegłym.

Uzyskanie możliwości eksportu nasion roślin strączkowych na rynki zbytu, gdzie płaci się o dużo wyższe ceny niż w Polsce z pewnością znacznie zwiększy opłacalność i zainteresowanie ich uprawą. Zwłaszcza, że rolnictwo nasze dysponuje bardzo plennymi odmianami grochu, bobiku i łubinów. Znacznymi utrudnieniami w stworzeniu rynkowej struktury organizacyjnej i logistycznej w zakresie obrotu i wykorzystania nasion do przetwórci lub firm eksportujących. Kołaczyńska-Janicka zwróciła uwagę na konieczność odzyskania zagranicznych

¹⁸ Rolnictwo w 2007. GUS 2008.

Wykres 1. Import i eksport nasion roślin strączkowych w Polsce w tys. ton w latach 2006-2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych Rolnictwa, GUS, analizowane lata.

rynków zbytu utraconych w okresie transformacji polskiej gospodarki na przełomie lat 80 i 90. Szczególnie rynek europejski, gdzie występuje deficyt wysoko-białkowych surowców roślinnych. Wykorzystanie eksportu, a tym samym podniesienie krajowych cen skupu wpłynie na większą opłacalność uprawy¹⁹.

Znaczenie strączkowych w ostatnim dwudziestolecu zmniejszyło się. Stoi przed nami odbudowa ich produkcji, a jednocześnie stworzenie krajowej bazy produkcji białka na potrzeby paszowe. Jak podaje Bachorz w krajach europejskich, o wyższym poziomie rolnictwa, zajmują one 2-3%, a w krajach kontynentu amerykańskiego od 15% do 25% (łącznie z soją). Udział strączkowych w strukturze zasiewów jest odwrotnie proporcjonalny do zbóż: w Polsce ok. 70-75%, w Unii Europejskiej – 50%, a w Kanadzie i USA – tylko 35%²⁰.

Podsumowanie

Handel zagraniczny jest jednym z najważniejszych czynników determinujących rozwój gospodarczy państw. Polski sektor rolno-spożywczy od 2008 roku charakteryzuje się systematycznym wzrostem i poprawą wyników handlowych z zagranicą. W latach 2008-2013 wartość polskiego eksportu wzrosła o 74%, natomiast importu o blisko 40%. Większa dynamika eksportu niż importu prowadzi

¹⁹ M. Kołaczyńska-Janicka, Brak organizacji rynku zbytu – „Wieś Jutra” nr 3, 2009, s. 19-20.

²⁰ Cz. Bachorz, *Krajowa produkcja roślin strączkowych*, Poznańska Hodowla Roślin Sp. z o.o. w Tulicach, „Hodowla Roślin i Nasiennictwo” nr 2/2010 Kwartalnik Polskiej Izby Nasiennej, s. 15.

do systematycznej poprawy dodatniego bilansu salda. Eksport polskiej żywności wykazuje systematyczną tendencję wzrostową, podobna sytuacja dotyczy również importu. Sektor rolno-spożywczy jest jednym z nielicznych w polskiej gospodarce, gdzie uzyskuje dodatni bilans w handlu zagranicznym, bowiem w całej gospodarce narodowej od wielu lat występuje ujemne saldo w handlu zagranicznym. Dodatnie saldo sektora rolno-spożywczego oraz rosnący udział żywności w polskim eksporcie zdecydowanie potwierdzają pozytywne zmiany restrukturyzacyjne i modernizacyjne, jakie dokonały się w rolnictwie i przemyśle spożywczym.

Tendencji wzrostowej sektora rolno-spożywczego, wiąże się przede wszystkim z sytuacją polityczną jaka panuje na rynku światowym. Jednym z przykładów jest polityka handlowa Rosji (embargo rosyjskie), która w ostatnim czasie wprowadza ograniczenia w dostępie do swojego rynku, co negatywnie wpływa na sytuację rynkową i wyniki w eksporcie między innymi w branży: wieprzowej, owocowo-warzywnej oraz mleczarskiej. Utrzymanie wzrostowych wyników sektora rolno-spożywczego jest możliwe, jednak wiąże się to ze znalezieniem alternatywnych rynków zbytu.

FOREIGN TRADE IN AGRI-FOOD PRODUCTS DETAILING PULSES IN POLAND

Synopsis. In the article there were presented in a synthetic way the results of foreign trade in agri-food products in the coming years of the Polish integration with the European Union. The subject of evaluation is to analyze the total foreign trade turnover and commodity structure of agri-food trade carried out for the period 2008-2013 based on source data from the Statistical Yearbook of Foreign Trade for the analyzed period. Moreover there is presented the current state of leguminous and their use taking into account the growing area, production and yields in Poland.

Keywords: agri-food sector, competitive capacity, foreign trade, legumes.

Translated by Anna Nowakowska-Hapel